

Т. Т. Дуда,
кандидат економічних наук,
І. В. Троц,
аспірантка, Хмельницький національний університет

ПОРІВНЯЛЬНА РЕЙТИНГОВА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ

Постановка проблеми. Ринкові умови господарювання характеризуються динамічністю та невизначеністю. Основні завдання, що постають перед сучасними підприємствами полягають у збереженні своїх ринкових позицій, підвищенні рівня конкурентоспроможності та стабілізації фінансового стану за кризових умов розвитку економіки. Зростаючий рівень банкрутства підприємств спонукає до пошуку шляхів ідентифікації появи кризових явищ, що визначаються через погіршення тенденцій показників, які характеризують фінансовий стан: платоспроможність, ліквідність, ділова активність, рентабельність. У зв'язку з цим виникає необхідність визначення однозначної оцінки характеристики ефективності, надійності, стабільності господарських суб'єктів та узагальнюючої порівняльної оцінки фінансового стану на основі рейтингу.

За сучасних умов розвитку економіки всім суб'єктам господарювання необхідно регулярно відслідковувати різноманітні рейтинги з метою визначення власного становища, підтримки іміджу, оцінки результатів діяльності та визначення подальшої стратегії розвитку. На сьогодні рейтинг є необхідним інструментом для достовірного визначення своєї власної позиції та ступеня надійності в порівнянні з іншими, для уточнення свого місця та частки присутності на ринку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що питанню рейтингової оцінки підприємств приділяється велика увага серед сучасних науковців. Методику рейтингової оцінки підприємств розглядають у своїх працях Б. М. Литвин і М. В. Стельмах [2], Н. П. Любушин [5], Є. В. Мних [6], Г. В. Савицька [7], А. В. Череп [9]. Ю. С. Цал-Цалко [8] досліджував проблему оцінки рівня та побудови рейтингових систем фінансового стану підприємств. В. В. Лук'янова та Т. В. Головач [4] наводять рейтинговий метод оцінювання ризику. Більш детально рейтингування діяльності промислових підприємств досліджувала Ю. Л. Логвиненко [3]. Однак, незважаючи на значний науковий доробок питання визначення рейтингової оцінки підприємств не втрачає своєї актуальності та потребує подальшого дослідження, а саме, рейтингової оцінки фінансового стану з позиції можливого банкрутства.

Таким чином, стан вивчення та ступінь вирішення даного питання обумовили вибір теми дослідження та визначили її мету.

Метою дослідження є проведення аналізу та порівняльної рейтингової оцінки фінансового стану і ризику банкрутства машинобудівних підприємств Хмельниччини.

Виклад основного матеріалу. Фінансовий стан є найважливішою характеристикою фінансової діяльності підприємства. Він визначає конкурентоздатність підприємства та його потенціал у діловому співробітництві, є гарантом ефективної реалізації економічних інтересів усіх учасників фінансових відношень: як самого підприємства, так і його партнерів [9, с. 119].

Визначаючи стратегії виробничо-фінансового менеджменту, оцінюючи конкурентні позиції чи обґрунтовуючи ділове партнерство, виникає проблема порівняльної оцінки за багатоваріантної оптимізації з метою мінімізації ризику і максимізації виробничо-фінансового успіху. За таких умов важлива роль належить інтегрованій або рейтинговій оцінці діяльності суб'єктів господарювання [6, с. 601].

Рейтинг (англ. *rating*) – оцінка, віднесення підприємства до визначеного класу, розряду чи категорії в залежності від ступеня стійкості фінансового стану [1, с. 13].

Більш повне визначення поняття „*рейтинг*” дає Ю. Л. Логвиненко [3], а саме: „це значення певної відносної оцінки, що діє у визначений момент чи протягом певного періоду часу, яку суб'єкт рейтингування в результаті реалізації процесу рейтингування при своєму досліджуваному об'єкті та вважає найоптимальнішим для його позиціонування за обраним критерієм чи набором критеріїв серед інших подібних за основними параметрами суб'єктів господарювання” [3, с. 324].

В. В. Лук'янова та Т. В. Головач [4] визначають *рейтинговий метод оцінювання ризику* як систему оцінних коефіцієнтів певних напрямів діяльності кількох об'єктів ризику (або одного об'єкта у динаміці – за декілька періодів часу) з подальшим визначенням рангу (місця, рейтингу) кожного об'єкта оцінювання стосовно рівня ризику [4, с. 282]. Варто відзначити, що головною перевагою даного методу є мож-

лівість добору коефіцієнтів з огляду на конкретну мету аналізу.

Беручи до уваги багатоманітність показників фінансової стійкості, різницю в рівні їхніх критичних оцінок і ускладнення, які виникають у зв'язку з цим у діагностиці кредитоспроможності підприємства і ризику його банкрутства, багато вітчизняних і зарубіжних економістів рекомендують оцінювати фінансову стабільність, застосовуючи інтегральні показники, для розрахунку яких можна використати: скорингові моделі, багатовимірний рейтинговий аналіз, мультиплікативний дискримінантний аналіз та ін. [7, с. 643].

Достатньо точно оцінити ризик банкрутства дозволяє *методика скорингового аналізу*, яка бере свій початок з праць американського економіста Д. Дюрана на початку 40-х років ХХ ст. Її зміст полягає у диференціації підприємств за ступенем ризику на основі фактичного рівня показників фінансової стійкості та бального рейтингу кожного показника.

В табл. 1 наведена проста *скорингова модель* з трьома показниками, на основі яких можна здійснити розподіл підприємств за класами:

I клас – підприємства з добрим запасом фінансової стійкості, що дозволяє бути впевненим у поверненні позикових засобів;

II клас – підприємства, що демонструють певний ступінь ризику заборгованості, але ще не розглядаються як ризикові;

III клас – проблемні підприємства;

IV клас – підприємства з високим ризиком банкрутства навіть після вжиття заходів із фінансового оздоровлення. Кредитори ризикують утратити свої кошти і проценти;

V клас – підприємства найвищого ризику, практично неспроможні [1, с. 164 – 165].

Для проведення аналізу за скоринговою моделлю та здійснення порівняльних рейтингових оцінок фінансового стану підприємств було обрано десять

машинобудівних підприємств Хмельниччини. Для об'єктивності оцінки порівну досліджувались підприємства машинобудівної галузі м.Хмельницького (ПАТ ХЗКПУ „Пригма-Прес”, ПАТ „Темп”, ПАТ „Термопластавтомат”, ПАТ „Укрелектроапарат”, ПАТ „Хмельницький механічний завод”) та Хмельницької області (ПАТ „Завод „Строммашина”, ПАТ „Кам'янець-Подільськавтоагрегат”, ПАТ „Кам'янець-Подільськсільмаш”, ПАТ „Красилівський машинобудівний завод”, ПАТ „Старокостянтинівський завод КПУ”).

В результаті розрахунків основних показників фінансової стійкості машинобудівних підприємств Хмельниччини за 2007 – 2011 роки кожному з показників був присвоєний рейтинг, виражений в балах. Далі для кожного підприємства за підсумком балів всіх показників визначався клас за рівнем платоспроможності. В табл. 2 машинобудівні підприємства систематизовано за рівнем платоспроможності від найменшого класу до найбільшого, адже чим вищий клас, тим більший ризик банкрутства.

Як бачимо з табл. 2, за результатами скорингової моделі машинобудівні підприємства Хмельниччини мають досить низький рівень платоспроможності (відсутні I і II клас) та високий рівень ризику банкрутства (найвищий ризик – ПАТ „Хмельницький механічний завод” та ПАТ „Кам'янець-Подільськавтоагрегат”). Переважна більшість досліджуваних підприємств відносяться до проблемних (III клас).

Для оцінювання рейтингу суб'єктів господарювання і ступеня фінансового ризику досить часто використовуються методи рейтингового аналізу [7, с. 644]. Як відзначає Ю. С. Цал-Цалко [8], *головне завдання рейтингу* полягає у тому, щоб зорієнтувати усіх потенційних користувачів у ситуації, що склалася в системі господарюючих суб'єктів, визначити місцезнаходження або їх позицію у сукупності об'єктів. Однак, місцезнаходження господарюючого суб'єкта в списку визначає не абсолютну надійність того чи

Таблиця 1

Скорингова модель класифікації підприємства за рівнем ризику

Показник	Критерії оцінки	Класи рівня платоспроможності				
		I клас	II клас	III клас	IV клас	V клас
Рентабельність сукупного капіталу, %	факт	30 і вище	29,9 - 20	19,9 - 10	9,9 - 1	нижче 1
	бали	50	49,9 - 35	34,9 - 20	19,9 - 5	0
Коефіцієнт поточної ліквідності	факт	2,0 і вище	1,99 - 1,7	1,69 - 1,4	1,39 - 1,1	1 і нижче
	бали	30	29,9 - 20	19,9 - 10	9,9 - 1	0
Коефіцієнт фінансової незалежності	факт	0,7 і вище	0,69 - 0,45	0,44 - 0,3	0,29 - 0,20	нижче 0,2
	бали	20	19,9 - 10	9,9 - 5	5 - 1	0
Межі класів	бали	100 і вище	99 - 65	64 - 35	34 - 6	0

іншого учасника, а лише ступінь, рівень його надійності в порівнянні із іншими. Одним із результатів рейтингування є формування іміджу господарюючих суб'єктів за системою показників їх фінансового стану. Отримання користувачами рейтингової інформації дає змогу аналізувати доцільність прийняття управлінських рішень [8, с. 554].

Інформаційна база показників рейтингової оцінки повинна відповідати таким вимогам: інформація повинна бути повною та змістовною; якісні показники дають однакову інтерпретацію змін економічної системи (позитивних чи негативних); для показників якості економічної системи визначені нормативні параметри або діапазон їх коливання (критичні значення); показники є реальними, відкритими та порівняними у просторі і часі [6, с. 603].

Складовими етапами методики порівняльної рейтингової оцінки фінансового стану підприємства є:

1. Збирання та аналітична обробка вихідної інформації за період, що оцінюється.
2. Обґрунтування системи показників, що використовуються для рейтингової оцінки фінансового стану, розрахунок підсумкового показника рейтингової оцінки.
3. Класифікація (ранжування) підприємств згідно з рейтингом [9, с. 120].

Серед методів рейтингової оцінки фінансового

стану підприємства найбільш поширеними є метод еталонного підприємства та метод суми різниць.

Метод еталонного підприємства передбачає:

1. Вибір та розрахунок показників (коефіцієнтів) для проведення оцінки.

2. Визначення максимального значення за кожним оціночним показником та прийняття його за еталонне в якості бази порівняння.

2. Розрахунок для кожного підприємства (j) показника R , який характеризує ступінь відповідності фактичних значень обраних для дослідження фінансових коефіцієнтів показникам підприємства-еталона. Розрахунок здійснюється за формулою 1:

$$R_j = \sqrt{\sum_{i=1}^n \left(1 - \frac{K_i^f}{K_i^e}\right)^2} \quad \text{min}, \quad (1)$$

де K_i^f – фактичний рівень i -го показника, що використовується для оцінки фінансового стану;

K_i^e – еталонне значення i -го показника;

n – кількість планових показників для здійснення оцінки.

Підприємство із мінімальним значенням показника R буде мати найбільш стійкий фінансовий стан, тому що фактичні значення його показників найбільш наближені до еталонного. Відповідно це підприємство має фінансовий стан, найбільш наближений до стану,

Таблиця 2

Результати розрахунку рівня платоспроможності машинобудівних підприємств Хмельниччини за скоринговою моделлю за період 2007 – 2011 роки

№	Підприємство	Умовне позначення	Роки				
			2007	2008	2009	2010	2011
1	ПАТ „Темп”	∑ балів	48	54	55	74	67
		Клас	III	III	III	II	II
2	ПАТ „Завод „Строммашина”	∑ балів	50	55	50	50	50
		Клас	III	III	III	III	III
3	ПАТ ХЗКПУ „Пригма-Прес”	∑ балів	50	50	50	50	50
		Клас	III	III	III	III	III
4	ПАТ „Кам’янець-Подільськсільмаш”	∑ балів	50	50	49	49	49
		Клас	III	III	III	III	III
5	ПАТ „Старокостянтинівський завод КПУ”	∑ балів	49	20	20	20	20
		Клас	III	IV	IV	III	III
6	ПАТ „Термопластавтомат”	∑ балів	40	30	19	2	0
		Клас	III	IV	IV	IV	V
7	ПАТ „Красилівський машинобудівний завод”	∑ балів	27	28	21	18	12
		Клас	IV	IV	IV	IV	IV
8	ПАТ „Укрелектроапарат”	∑ балів	23	11	0	7	17
		Клас	IV	IV	V	IV	IV
9	ПАТ „Кам’янець-Подільськавтоагрегат”	∑ балів	9	23	0	0	0
		Клас	IV	IV	V	V	V
10	ПАТ „Хмельницький механічний завод”	∑ балів	0	0	0	0	0
		Клас	V	V	V	V	V

що взятий за базу (тобто еталонного підприємства) [1, с. 14].

Здійснено аналіз та рейтингову оцінку фінансового стану машинобудівних підприємств Хмельниччини за *методом еталонного підприємства*. Для проведення оцінки фінансового стану та попередження виникнення ймовірності банкрутства були обрані п'ять коефіцієнтів, що характеризують ліквідність підприємства. Матриця вихідних даних для рейтингової оцінки наведена в табл. 3.

Аналізуючи дані табл. 3 на основі вибірки еталонних значень коефіцієнтів можна попередньо визначити підприємства, фінансовий стан яких та ліквідність діяльності у порівнянні з іншими досліджуваними підприємствами є найкращими. Серед них: ПАТ „Завод „Строммашина”, ПАТ „Темп” та ПАТ „Укрелектроапарат”.

На основі даних табл. 3 проводимо розрахунок показника R для кожного підприємства. Далі проводимо ранжування отриманих рейтингових оцінок (R_j) та визначаємо рейтинг машинобудівних підприємств. Результати розрахунку рейтингової оцінки наведені в табл. 4.

Як бачимо з табл. 4 попередні оцінки щодо підприємств-лідерів підтвердились результатами рейтингової оцінки. Отже, за методом еталонного підприємства перше місце у рейтингу займає ПАТ „Темп”, друге з незначним відривом (0,04) – ПАТ „Завод Строммашина”, останнє – ПАТ „Хмельницький механічний завод”.

Для порівняльної оцінки на основі даних табл. 3 проведемо рейтингове оцінювання машинобудівних підприємств за *методом суми різниць* (табл. 5). Суть даного методу полягає у наступному: кожному показнику, що бере участь у оцінці присвоюється місце в залежності від його значення; далі визначається сума місць за кожним підприємством. Найвище місце в рейтингу займатиме підприємство з мінімальною сумою місць.

За результатами даних табл. 5 проранжуємо досліджувані підприємства за рейтингом (табл. 6).

Отже, як бачимо з табл. 6 порівняльна рейтингова оцінка фінансового стану машинобудівних підприємств Хмельниччини за двома методами дала однакові результати, що свідчить про точність, достовірність та ефективність застосування даних методик.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, в результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що на даний момент не існує єдиного та універсального методичного підходу щодо визначення ймовірності банкрутства підприємств. Однак варіативність методик дає змогу оцінити назріваючі проблеми з різних сторін: визначити рівень фінансового стану підприємства, виявити проблемні сторони у діяльності на основі оцінки зміни тенденцій динаміки основних фінансових показників (ліквідність, платоспроможність, фінансова стійкість).

Результати аналізу та порівняльної рейтингової оцінки фінансового стану машинобудівних підприємств

Таблиця 3

Вихідні дані для рейтингової оцінки машинобудівних підприємств Хмельниччини

Показник	№ підприємства*										K_i^e
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,17	0,77	0,00	0,11	0,00	0,82	0,00	0,00	0,01	0,01	0,82
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,48	3,54	0,26	0,69	0,00	1,99	0,90	0,09	0,26	1,41	3,54
Коефіцієнт покриття	4,54	8,08	0,72	1,00	0,12	7,60	0,96	2,09	1,01	1,85	8,08
Коефіцієнт автономії	0,85	0,64	0,17	0,18	-0,32	0,94	0,02	0,62	0,49	0,70	0,94
Коефіцієнт маневреності функціонуючого капіталу	0,05	0,11	0,00	43,42	0,00	0,12	0,00	0,00	1,59	0,01	43,42

*1 – ПАТ ХЗКПУ „Пригма-Прес”;

2 – ПАТ „Темп”;

3 – ПАТ „Термопластавтомат”;

4 – ПАТ „Укрелектроапарат”;

5 – ПАТ „Хмельницький механічний завод”;

6 – ПАТ „Завод „Строммашина”;

7 – ПАТ „Кам'янець-Подільський агрегат”;

8 – ПАТ „Кам'янець-Подільський аш”;

9 – ПАТ „Красилівський машинобудівний завод”;

10 – ПАТ „Старокостянтинівський завод КПУ”.

Таблиця 4

**Рейтинг машинобудівних підприємств Хмельниччини за результатами оцінки
методом еталонного підприємства**

Місце	Підприємство	Значення R
1	ПАТ „Темп”	1,05
2	ПАТ „Завод „Строммашина”	1,09
3	ПАТ ХЗКПУ „Пригма-Прес”	1,61
4	ПАТ „Укрелектроапарат”	1,68
5	ПАТ „Старокостянтинівський завод КПУ”	1,73
6	ПАТ „Кам’янець-Подільськільмаш”	1,90
7	ПАТ „Красилівський машинобудівний завод”	1,94
8	ПАТ „Кам’янець-Подільськавтоагрегат”	2,07
9	ПАТ „Термопластавтомат”	2,09
10	ПАТ „Хмельницький механічний завод”	2,40

Таблиця 5

**Результати рейтингової оцінки машинобудівних підприємств Хмельниччини
за методом суми місць**

Показник	№ підприємства									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	3	2	5	3	7	1	7	6	4	4
Коефіцієнт швидкої ліквідності	4	1	5	3	7	2	3	6	5	2
Коефіцієнт покриття	2	1	5	4	6	1	5	3	4	3
Коефіцієнт автономії	1	2	4	4	6	1	5	2	3	1
Коефіцієнт маневреності функціонуючого капіталу	4	3	7	1	6	3	6	5	2	4
Сума місць	14	9	26	15	32	8	26	22	18	14

Таблиця 6

**Рейтинг машинобудівних підприємств Хмельниччини
за результатами оцінки методом суми місць**

Місце	Підприємство	Сума місць
1	ПАТ „Завод „Строммашина”	8
2	ПАТ „Темп”	9
3	ПАТ ХЗКПУ „Пригма-Прес”, ПАТ „Старокостянтинівський завод КПУ”	14
4	ПАТ „Укрелектроапарат”	15
5	ПАТ „Красилівський машинобудівний завод”	18
6	ПАТ „Кам’янець-Подільськільмаш”;	22
7	ПАТ „Термопластавтомат”, ПАТ „Кам’янець-Подільськавтоагрегат”	26
8	ПАТ „Хмельницький механічний завод”	32

Хмельниччини доводять об'єктивність та необхідність застосування означених в роботі методик, а головне їх практичність та не високу складність розрахунків. Для підвищення точності та порівняння результатів рейтингової оцінки пропонується комплексне використання одночасно декількох підходів.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці полікритеріальної математичної моделі оцінки фінансового стану для прогнозування ймовірності банкрутства підприємств з врахуванням нормативних значень.

Література

1. **Костенко Т. Д.** Економічна діагностика: практикум. / Т. Д. Костенко, А. А. Герасимов, В. С. Рижиков, О. К. Добикіна, С. В. Касьянюк. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 186 с.
2. **Литвин Б. М.** Фінансовий аналіз: навч. посіб. / Б. М. Литвин, М. В. Стельмах. – К.: Хай-Тек Прес, 2008. – 336 с.
3. **Логвиненко Ю. Л.** Сутність рейтингування підприємств та його значення в ринкових умовах / Ю. Л. Логвиненко // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”: Проблеми економіки та управління. – Львів: Львівська політехніка. – 2009. – № 640. – С. 319 – 327.
4. **Лук'янова В. В.** Економічний ризик: навч. посіб. / В. В. Лук'янова, Т. В. Головач. – К.: Академ-видав, 2007. – 464 с.
5. **Любушин Н.П.** Экономический анализ: учебник для студентов вузов, обучающихся по специальностям „Бухгалтерский учет, анализ и аудит, и „Финансы и кредит”. / Н. П. Любушин. – 3-е изд., перераб. и доп. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 575 с.
6. **Мних Є. В.** Економічний аналіз: підручник / Є. В. Мних. – К.: Знання, 2011. – 630 с.
7. **Савицька Г. В.** Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. / Г. В. Савицька. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
8. **Цал-Цалко Ю. С.** Фінансовий аналіз: підручник. / Ю. С. Цал-Цалко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 566 с.
9. **Череп А. В.** Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання: навч. посіб. / А. В. Череп. – К.: Кондор, 2006. – 378 с.

Дуда Т. Т., Троц І. В. Порівняльна рейтингова оцінка фінансового стану машинобудівних підприємств Хмельниччини

У статті здійснено аналіз та порівняльну рейтингову оцінку фінансового стану машинобудівних підприємств Хмельниччини за методами еталонного підприємства та суми різниць. Визначено класи рівнів платоспроможності підприємств машинобудування за результатами розрахунків скорингової моделі.

Ключові слова: рейтингова оцінка фінансового стану, метод еталонного підприємства, метод суми різниць, скорингова модель.

Дуда Т. Т., Троц І. В. Сравнительная рейтинговая оценка финансового состояния машиностроительных предприятий Хмельнитчины

В статье осуществлены анализ и сравнительная рейтинговая оценка финансового состояния машиностроительных предприятий Хмельнитцкой области по методам эталонного предприятия и суммы разниц. Определены классы уровней платежеспособности предприятий машиностроения по результатам расчетов скоринговой модели.

Ключевые слова: рейтинговая оценка финансового состояния, метод эталонного предприятия, метод суммы разниц, скоринговая модель.

Duda T. T., Trots I. V. Comparative Rating Estimation of the Financial State of the Machine-building Enterprises of Khmelnytsky Region

In the article carried out an analysis and comparative rating assessment of the financial state of the machine-building enterprises of Khmelnytsky region by the methods of standard enterprise and the amount of the difference. On the basis of the results of calculations scoring model the classes of levels of solvency machine-building enterprises are defined.

Key words: Rating estimation of financial state, method of standard enterprise, method amounts differences, scoring model.

Стаття надійшла до редакції 10.01.2013

Прийнято до друку 20.02.2013